

УДК 159.922.7:130.2:008(4:5)(045)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/96-2-13>

Сінґмяо ЛЯН,
orcid.org/0009-0002-5748-6876
аспірантка кафедри теорії та історії культури
Національної музичної академії України
(Київ, Україна) liangxinmiao@foxmail.com

ДИТИНСТВО У ТИПОЛОГІЇ КУЛЬТУР ЗАХОДУ ТА СХОДУ

Культура дитинства є важливим в сучасній культурологічній науці дослідницьким кейсом, який вирішує комплекс проблем дитинства, дитячості, дитячих культурних практик, виховання та освіти, дитячої творчості, інституцій дитинства тощо.

Світова та вітчизняна культурологія активно долучається до процесу формування теоретичних кейсів, які можна визначити методологічними рамками культурології дитинства із відповідними підходами, принципами, моделями дослідження культури дитинства. Можна виокремити декілька основних дослідницьких векторів та програм, на тлі яких сформулювати ще один теоретичний ракурс: представити культуру дитинства через оптику культури Сходу та культури Заходу. Аналітиці даного теоретико-методологічного підґрунтя і присвячена стаття.

У статті використано узагальнення українських дослідників С. Кримського та Ю. Павленка. Вони синтезували методології типології культур, запропонували власний підхід до концептуалізації культур. Цей підхід базується на культурологічній осі «Захід–Схід». Він є цінним для дослідження типології культур дитинства. Артикулюється необхідність східно-західного оптики на дану культурологічну типологію, що дозволяє навмисно уникнути звичну в межах європейської наукової традиції західно-східну оптику. В такий спосіб використовується «східний» вектор в дослідженні та розумінні культури дитинства. Типологію в східно-західному ракурсі встановлює Схід як точку відліку для культурного простору Заходу.

Методологія С. Кримського та Ю. Павленка дозволяє досліджувати концепт дитинства у моделях Східної та Західної культур. Автори показують не протиставлення, а взаємодію й перетини цих моделей у сучасній полікультурності. В статті порівнюються культури дитинства Сходу та культури дитинства Заходу за трьома параметрами: дитинство через культуру дорослих, дитинство як паритетна дорослій культурі та дитинство як сакральність. Даний підхід дозволяє сформувати архетипи дитинства Заходу та Сходу, уникнути вікових біологічних параметрів дитинства. Такий підхід відкриває можливості компаративістики й міждисциплінарних досліджень культури дитинства, дитячої творчості в інваріантах західної та східної культур.

Ключові слова: дитинство, культура дитинства, типологія культур, Захід–Схід, культура дитинства Заходу, культура дитинства Сходу, культура дитинства Китаю.

Xinmiao LIANG,
orcid.org/0009-0002-5748-6876
PhD Student at the Department of Theory and History of Culture
The Ukrainian National Academy of Music
(Kyiv, Ukraine) liangxinmiao@foxmail.com

CHILDHOOD WITHIN THE TYPOLOGY OF WEST AND EAST CULTURES

Childhood culture is an important research case in contemporary cultural studies, addressing a complex set of issues related to childhood, childness, children's cultural practices, upbringing and education, children's creativity, and institutions of childhood. Both global and Ukrainian cultural studies actively contribute to the development of theoretical frameworks that can be defined as the methodology of childhood studies, with corresponding approaches, principles, and models for analyzing childhood culture. Within these frameworks, several major research vectors and programs can be distinguished, against which another theoretical perspective is formulated: presenting childhood culture through the lens of Eastern and Western cultural traditions. This article is devoted to the analysis of such a theoretical and methodological foundation.

The study draws upon the work of Ukrainian scholars S. Krymskyi and Yu. Pavlenko, who synthesized methodologies of cultural typologization and proposed their own approach to conceptualizing cultures. Their approach is based on the cultural axis "West–East" and is particularly valuable for the study of childhood culture typologies. The article emphasizes the necessity of applying an East–West perspective to this typology, deliberately avoiding the conventional West–East optics typical of European scholarly tradition. In this way, the "Eastern" vector is employed in the study and understanding of childhood culture, establishing the East as the point of departure for the cultural space of the West.

The methodology of S. Krymskyi and Yu. Pavlenko enables the exploration of the concept of childhood within the models of Eastern and Western cultures. The authors highlight not opposition but interaction and intersections of

these models within contemporary multiculturalism. The article compares childhood cultures of the East and the West across three parameters: childhood through adult culture, childhood as a culture equal to adulthood, and childhood as sacredness. This approach allows for the formation of archetypes of childhood in the East and West, avoiding age-related biological parameters. It opens opportunities for comparative and interdisciplinary studies of childhood culture and children's creativity within the invariants of Western and Eastern cultures.

Key words: *Childhood; childhood culture; cultural typology; West–East; childhood culture of the West; childhood culture of the East; childhood culture of China.*

Постановка проблеми. За певним предметним та методологічним різноманіттям вивченням культури дитинства залишається майже недослідженою теоретична лакуна дитинства як «дитинств» в оптиці культурних регіонів. Однією із важливих характеристик культурних феноменів є принцип типології культур по культурній вісі «Схід»-«Захід». Проблема відсутності даного дослідницького вектору пояснюється ще й тим, що теорія дитинства виникає та розвивається в європейській гуманітаристиці, у європоцентричному дискурсі. Але під впливом інтернаціоналізації наукового пізнання в глобалізаційних процесах регіональний вектор культури дитинства поступово стає важливим чинником дослідженнях культурологів, педагогів, філософів, антропологів, соціальних психологів.

Аналіз досліджень. Розпочинаючи із робіт, присвячених антропології дитинства М. Мід (Mead, 1955), історії дитинства Ф. Ар'єса (Ariès, 1960), соціології дитинства Петера Брюкнера (Brückner, 1979), раніше спираючись на проблематику дитячого виховання в філософії Ж.Ж. Руссо [Rousseau, 1979]. культурологія дитинства протягом другої половини ХХ століття початку ХХІ століття оформлюється в окремий дослідницький гуманітарний напрям.

Українська культурологія продовжує розробляти дослідницьку проблематику дитинства як феномена культури. Інститут культурології у 2018 році видає колективну монографію, присвячену культурі дитинства «Дитяча субкультура в Україні: традиції та сучасність (культурологічний контекст)» (Волков, Гаєвська, Левчук та ін., 2018). Українські культурологи О. Волков (Волков, 2017 : 25-36), Т. Гаєвська (Гаєвська, Волков, 2017 : 7-19) О. Сапіга (Сапіга, 2021 : 7-20) презентують окремі аспекти даної проблематики.

Китайське дитинство як культурологічну проблему досліджували такі автори як Лі Сюебін (李学斌, 2021), Шень Ін (沈莹, 2019).

Мета статті. В нашій розвідці ми фокусуємось на проблематиці та методології дослідження культури дитинства крізь культурну типологію дитинства Сходу та дитинства Заходу.

Виклад основного матеріалу. В сучасній теоретичній культурології, соціології культури,

культурній антропології представлено декілька підходів щодо типології культур за принципом розрізнення їх на «Захід»-«Схід». Починаючи із новоевропейських інтересів до локальних культур в контексті цивілізаційного підходу проблема культур Заходу та Сходу щільно входить в дослідницьку традицію філософів, культурологів, соціологів. Сучасний вектор даної типології базується на дослідженнях Едварда Холла (Hall, 1976) про контекстність комунікацій та способів культурних розширень в моделях різних культур та Герта Хофстеде (Hofstede, 2001), що аналізував систему культурних чинників як певних ментальних програм, що формуються із дитинства. Дані підходи дозволяють артикулювати культурні відмінності як засадничі, культуроформуючі, що мають вплив на всі культурні процеси та феномени.

В українській гуманітаристиці культурологічні підходи типології культур Заходу та Сходу представлено наступними авторами: І. Лосев (Лосев, 1995), В. Кавун (Кавун, 2022 : 47-51), В. Кіктенко (Кіктенко, 2020).

Під впливом глобалізації та сучасних пошуків культурної ідентичності в Китаї активно продукується та аналізується проблематика взаємодії китайської цивілізації із Заходом. На даному прагматичному запиті сучасні китайські науковці, зокрема культурологи, осмислюють унікальність власної культури через оптику порівняння культури Сходу та культури Заходу. Наприклад Фей Сяотун (Fei Xiaotong) проаналізував особливості структури китайської культури у порівнянні із західною (Fei, 1992). Він сформулював принцип диференційованих моделей асоціацій, як відмінний від західного індивідуалізму принцип, за яким розуміння китайської культури як системи можливо, розуміючи різні соціальні дистанції навколо однієї особистості: чим ближче коло в системі (а це родина, друзі, потім громада, провінція, нація), тим більше проявляється соціальні зв'язки, відповідальність, довіра тощо. Чим далі відстань від центру кола – тим більше нівелюються дані характеристики. Ідея працює на суб'єктності китайця та європейця, але в структурі концентричних кіл («диференційованих моделей асоціацій»): «Китайські соціальні відносини подібні до хвиль,

що розходяться від особистості, де зобов'язання та відповідальність зменшуються в міру розширення кіл» (Fei, 1992 : 25).

Відтак у цій моделі немає класичного протиставлення особистості Заходу та колективного суб'єкту Сходу. Також даний підхід чітко конструює модель китайського дитинства, у відмінності із західними зразками: в Китаї дитина із народження навчається розрізняти кола близького та далекого, вчиться орієнтуватись у складній системі взаємодії з іншими, на відміну від західної моделі індивідуальної унікальності, незалежно від присутності іншого.

Віддаючи належне всім вище пригаданим дослідникам є необхідність в даному контексті проаналізувати концепцію українських дослідників, філософів та культурологів С. Кримського та Ю. Павленка, які, багато у чому, синтезували методології типології культур та, що є цінним для дослідження типології культур дитинства, сформулювали власний оригінальний підхід концептуалізації культур по культурологічній вісі «Захід-Схід» (Кримський, Павленко, 2007). Культурологічні ідеї Кримського та Павленка, які вони виклали у спільній розвідці «Цивілізаційний розвиток людства» (2007) як актуальний теоретико-методологічний ресурс української теорії культури дозволяють збагатити концептосферу типології культур. Також необхідно наголосити, що типологія культур за принципом «Захід-Схід» є важливою світоглядною та теоретичною моделлю самовизначення України; відповідний дослідницький ракурс перманентно знаходиться в дискурсивному полі сучасних український гуманітарієв.

Особливо цінним та малодослідженим є підхід українських філософів до проблеми типології культур через їх синергетичну варіативність. Відтак західна та східна моделі культури-цивілізації представлено через концепт реалізації людини. Особливо цінним для нас є те, що С. Кримський та Ю. Павленко відійшли від традиційних в представленні культур європоцентристських протиставлень. Це дозволило окреслити та сформулювати теоретико-методологічну площину варіативних та більш складних східно-західної та західно-східної дихотомій як певних культурних пресупозицій, архетипів, які «асоціюють особливе методологічне бачення, коли завдяки перетворенню минулого у символи останніми окреслюються смисли майбутнього, а архетипи висвітлюються як “культура попереду нас”» (Кримський, Павленко, 2007 : 215).

Також в даній логіці дослідники позиціонують важливість саме східно-західного «погляду» на дану культурологічну типологію, а не на більш

звичну в українській культурології західно-східну оптику. В такий спосіб автори доводять важливість «східного» вектору в дослідженні та розумінні культурних процесів та феноменів, які ми переспрямовуємо у предметність культури дитинства. Типологію в східно-західному ракурсі встановлює Схід як точку відліку для культурного простору Заходу. Що цікаво, цей ракурс дозволив дослідникам «вписати» в цю модель культуру України не як фронтірну, а як культуру із історично апробованими режимами взаємодії, а не протиставлення.

Також такий підхід науковців встановлює поле для діалогу культур та їх балансування в сучасному полікультурному світі. Дана оптика дозволяє виокремити два принципи типології культур Заходу та культур Сходу: перший – це принцип культурного протиставлення, другий – культурної взаємодії із генеральною ідеєю культурного обміну та культурної компенсації. Другий принцип є пріоритетним в дослідженні Кримського та Павленка.

Також методологічна рамка типології культури Заходу та культури Сходу Кримського та Павленка дозволяє нам осмислити проблему культурологічної типології дитинства – дитинства Заходу та дитинства Сходу. Ми представляємо дані принципи не як культурні протилежності, розбіжності, а як актуальну для сучасної культури модель культурного обміну та діалогу з орієнтацією на кращі культурні зразки (наприклад у традиціях естетичного виховання, гри, практиках культурної політики, урбаністики в питаннях дитини та дитинства в культурах Заходу та Сходу).

Кримський та Павленко узагальнили характеристики східно-західної типології культур, відправною константою яких є статус людини культури. Виокремимо основні: по-перше, східний тип культури формує людину, що підпорядкована цілому (державі, владі), а західний тип формує ідеал автономної особистості. По-друге, Схід демонструє невід'ємність приватного та суспільного, власності та держави, а Захід базується на їх паритеті.

Але для нашого дослідження найбільш цікавим є формулювання Кримським та Павленком принципу реалізації людини в різних типах культури: «Індивід Сходу – це завжди виконавець, який “як по нотах” відтворює загальний порядок, на відміну від західної людини, що перетворює зовнішнє “під себе”. Тому й способи реалізації людини формуються у двох протилежних програмах – об'єктивізація (Схід) та трансцендування (Захід)» (Кримський, Павленко, 2007 : 119). Тобто реалізація особистості Сходу – це завжди

відтворення цілого, дотримання зразку, реалізація загального встановленого порядку в суспільстві, релігії, мистецтві. Реалізація особистості Заходу – це прагнення нового, навіть якщо для цього потрібно порушити норми та канони, сконструювати або встановити автономну реальність.

Важливо зазначити, що автори відійшли від європоцентристської однозначності, представивши в даній типології різні варіанти актуалізації людини, що реалізується у різних типах культури через ідею реалізації та свободи. Тобто свобода людини актуалізується в різних типах культури.

Цікавим додатком до культурологічної типології Сходу та Заходу в розвідці Кримського та Павленка через проблему архетипів – архетипів сходу та архетипів Заходу. Науковці не протиставляють дані групи архетипів, а визначають їх як культурні матриці, через які можна зрозуміти різні аспекти культури – поведінку людини, її цінності, образи минулого, сучасного та майбутнього. Наприклад архетип Мудреця конфуціанського або даосистського типу є прикладом, взірцем та канонам реалізації людини у китайській культурі. Так само як у західній культурі формується модель гуманізму, в якій людина реалізується через власне трансцендентування як унікальна особистість, яка через інновації встановлює нові правила, взірці та образи майбутнього.

Спираючись на теоретичні висновки Кримського та Павленка ми залучаємо їх типологію культур Сходу та Заходу для встановлення теоретичної моделі культури дитинства Сходу (Китаю) та культури дитинства Заходу.

Як вже зазначалось вище основним параметром їх типології став параметр реалізації людини. У варіанті культури дитинства це реалізація дитини. Представимо отримані нами варіанти (моделі) в даній типології культур.

Перший варіант самореалізації свободи – це тип, коли дитина відтворюючи оточуючий світ, залишається його часткою (Схід): «...особистісне, суб'єктивне приносилось в жертву безособовому, об'єктивному, відчужуючись та протиставляючись конкретній людині» (Кримський, Павленко, 2007 : 119). Західне дитинство орієнтоване на модель самовираження унікального, дитина вчиться створювати власний світ.

Дана модель представляє дитинство як невід'ємну та неподільну частину дорослого світу. В культурі дитинства ця модель означає нівеляцію дитинства як такого у співставленні із світом дорослих. Сентенція «зростає або йди» узагальнює культурну норму першої моделі, в якій дитяча автономія є можливою лише у світі

дорослої культури. І тут Захід і Схід в історичному ракурсі демонстрував приблизно однакові підходи включення дитини у дорослий світ без жодного натяку на цінності дитинства: така модель працювала у архаїчних культурах, була розповсюджена в Європі так само як і в багатьох азійських традиціях.

Другий варіант – це коли дитина опиняється у ситуації двоємир'я, протиставлення світу дорослого та світу дитини: «...з одного боку він (індивід – С.Л.) цілеспрямовано вписувався в регламентовану систему суспільних відносин, намагаючись зайняти в ній соціально вагоме і матеріально забезпечене місце, але, з іншого – обтяжувався обмеженнями, що накладалися на нього обраною соціальною роллю, і прагнув компенсувати службову відчуженість інтенсивним особистим життям, у тому числі і духовно-творчим: поезією, живописом, музициванням, аж до медитативної містики» (Кримський, Павленко, 2007 : 119). Дані характеристики східного типу дитинства знайшли точне відтворення в традиції двох протилежних релігій Китаю, але які доповнюють одна іншу в варіантах реалізації особистості – конфуціанства та даосизму.

Друга модель – найбільш розповсюджена у сучасних культурах. В контексті цієї моделі відбувається бачення дитячої культури як окремого субкультурного утворення із власною системою взаємин, із встановленням цінності дитини та дитинства. Саме дану модель уявляв Ар'єс, описуючи процес «вигадування» дитинства на Заході із чинниками гри, навчання та прав дитини – тобто відповідаючи гуманістичним просвітницьким засадам. Таке ж вигадування дитинства в тих самих параметрах відбувається й на Сході. Але влітає у складний комплекс культурних традицій цінності дитинства та дитини (скажімо чинник Лао-цзи в китайській культурі з ідеалом мудреця із дитячими якостями).

Третій варіант самореалізації свободи – це варіант повного занурення у світ внутрішнього, уяви, переживань, коли зовнішнє не має жодної ціннісної конотації перед багатим та нематеріальним світом чистого духу, ідеї, «прагнучи до максимального розширення і поглиблення внутрішньої свободи» (Кримський, Павленко, 2007 : 120). Третя модель – приховане дитинство, містичне дитинство апробується романтиками Заходу та набуває особливого значення в сучасній культурі. Дитина розглядається як творець, як джерело геніальності. як особливий медіум між світами (світом дорослих, світом природи, трансцендентним тощо).

Ця модель тиражується в сучасному мистецтві через естетизацію наївного та аксіологію дитячої творчості. Дитяче постає як образ творчості, як джерело геніальності. Таж сама сакралізація дитячого властива й для традиції даосизму або дзен-буддизму із наголосом на недоторканість природної гармонії, символом якої є все недосконале, що щойно народжується та зростає, втілюючи природну гармонію.

Також дана типологія в аспекті культури дитинства набуває універсальних ознак та «спрацьовує» як на східній культурі, так і на західній. Чому? Тому що дитинство це апріорі та завжди є підпорядкованою та похідною субстанцією щодо «вищого» світу дорослих людей. В психоаналітичній традиції – дане підпорядкування є перманентним, навіть коли дитина сама стає дорослою. Але це не несвобода дитинства, а свобода в тотальності дорослого підкорення. В соціології даний статус дитинства оформлюється як субкультурне явище – дитяча субкультура.

Режим свободи та несвободи дитинства і формує його дискурс – теоретико-науковий та діяльнісно-практичний. Тому теоретична модель самореалізації суб'єкта Кримського та Павленка дозволяє оформити такі сполуки свободи та підпорядкування як універсальні константи дитинства як такого в різних культурно-цивілізаційних моделях.

Висновки. Проаналізована методологія Кримського та Павленка дає можливість дослідити концепт китайського дитинства у моделях Східної культури у порівнянні із відповідною моделлю дитинства Заходу, але не протиставляючи ці моделі як протилежні, а формулюючи способи перетинів та взаємодії в умовах сучасної полікультурності. Дані перетини автори доводять наступним прикладом: «При цьому Схід усе більше цінує західну діяльність, спрямовану на активне перетворення світу установку, тоді як на Заході поширюється близьке до східного світовідчуття, сприйняття природи як самокоштовної даності, на яку людина не вправі дивитися лише як на об'єкт задоволення власних потреб» (Кримський, Павленко, 2007 : 150). Також цей симбіоз Східного та Західного можна побачити на прикладах сучасних дитячих фестивалів, конкурсів, в міжнародних школах та проєктах тощо. Культурологічний дискурс «дитини сходу» та «дитини заходу» в аспекті типології даних культур дає цікавий інструментарій культурології дитинства, відштовхнувшись від якої можна дослідити дитинство, дитячу творчість, мистецтво (музику) та літературу для дітей.

Сучасне дитинство полікультурного світу постає як варіативність культурних типів, поле для крос культурних комунікацій. Причому в культурі дитинства на перший план висувається не вербальна комунікація, а позавербальні емоційні вираження за допомогою культурних настанов. Адже культура і є тим способом регламентації емоційних вражень, починаючи із раннього дитинства, коли діти ще не володіють мовленням та мовою.

Можна зробити узагальнення щодо способів порівняння культури дитинства Сходу та культури дитинства Заходу за Кримським та Павленком за трьома параметрами – дитинства через культуру дорослих, дитинства як паритету між ними та дитинства як сакральності із відповідним маркером «дитина-творець». В такий спосіб українські дослідники виходять на параметри філософії дитинства, нівелюючи тим самим вікові та біологічні параметри дитинства (як це робиться у етнографії, віковій психології, педагогії), соціальні параметри дитинства (в контексті соціології, соціальної антропології). Відтак культурні константи різних «дитинств» в контексті філософії дитинства апелюють до сутнісних максимально узагальнюючих параметрів. Тобто такий підхід визначає дитинство як культурну універсалью.

І в такій типології ці параметри можна використовувати як інструмент культурної компаративістики із можливостями визначити глибинні сенси та цінності, що впливають на розуміння образу дитинства в різних культурах. Причому для Кримського та Павленка особливим маркером компаративістики є погляд із боку Сходу, східної культури. І в цьому ми вбачаємо принциповий підхід подолання европоцентризму в культурології дитинства.

Така методологічна позиція кримського та Павленка також дозволяє вийти на універсальність культур дитинства, діалогічність, а не їх протиставлення по відношенню одна до іншої. Тобто культура дитинства постає як дзеркало, через яке відбувається взаємозбагачення із різними варіантами «дитинств», із їх взаємними рецепціями в культурно-історичній динаміці та сучасних культурних практиках. Методологічний принцип дитинства як культурної універсалії, яка артикулюється через онтологію дитини-творця відкриває шлях міждисциплінарних культурологічних досліджень дитячої творчості, музики, літератури як чинника культурної ідентифікації культури Сходу та культури Заходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волков С. М. Сучасні модуси дитячої субкультури як чинник культуротворчих процесів в Україні. *Теорія та історія культури*. Інститут культурології НАМ України. 2017. № 12. С. 25-36.
2. Волков С., Гаєвська Т. Дитяча субкультура в Україні: традиції та сучасність (культурологічний контекст). Київ: Інститут культурології НАМ України. 2017. № 12. Т. I. С. 7-19.
3. Дитяча субкультура в Україні: традиції та сучасність (культурологічний контекст): монографія. К.: Інститут культурології НАМ України, 2018. 576 с.
4. Кавун В. М. Типологія культур: теоретичний аналіз. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*: наук. журнал. 2022. № 1. С. 47-51.
5. Кіктенко В. «Школа Джозефа Нідема»: дискусії навколо китайської науки та цивілізації. Київ: Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, 2020. 384 с.
6. Кримський С., Павленко Ю. Цивілізаційний розвиток людства. К.: Видавництво «Фенікс», 2007. 316 с.
7. Лосєв І. Історія і теорія світової культури: Європейський контекст. К.: Либідь, 1995. 224 с.
8. Сапіга О. Дитина-творець: новоєвропейська парадигма культури дитинства. *Часопис Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського*. 2021. №1 (50). С. 7–20. [https://doi.org/10.31318/2414-052X.1\(50\).2021.233093](https://doi.org/10.31318/2414-052X.1(50).2021.233093)
9. Ariès P. L'enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime. Paris: Plon, 1960. 479 p.
10. Brückner P. Kinder und ihre Feinde. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1979. 262 p.
11. Fei X. From the soil: The foundations of Chinese society. University of California Press, 1992. 184 p.
12. Hall Edward T. Beyond Culture. Garden City, N.Y.: Anchor Press/Doubleday, 1976. 256 p. ISBN 0-385-08747-0.
13. Hofstede Geert. Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations. 2nd edition. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications, 2001. 616 p.
14. Mead M. Childhood in Contemporary Cultures. Chicago: University of Chicago Press, 1955. 516 p.
15. Rousseau J.-J. Emile, or On Education. New York: Basic Books, 1979. 512 p.
16. 李学斌 (2021) 从“中国式童年”到“中国童年精神”论新世纪原创儿童文学审美价值取向.来源: 浙师大儿童文学研究中心 (微信公众号)
17. 沈颖 儿童文化的生成与演进 / 《教育导刊》2019. 年第8下期.

REFERENCES

1. Volkov S. (2017) Suchasni modusy dytiachoi subkultury yak chynnyk kulturotvorchykh protsesiv v Ukraini. [Modern Modes of Children's Subculture as a Factor in Cultural Processes in Ukraine] *Teoriia ta istoriia kultury, Instytut kulturolohii NAM Ukrainy*. Kyiv, 12. 25-36. [in Ukrainian].
2. Volkov S., Haievska T. (2017) Dytiacha subkultura v Ukraini: tradytsii ta suchasnist (kulturolohichniy kontekst). [Children's Subculture in Ukraine: Traditions and Modernity (Culturological Context)] *Teoriia ta istoriia kultury, Kyiv: Instytut kulturolohii NAM Ukrainy*, 12 (T 1). 7-19. [in Ukrainian].
3. Dytiacha subkultura v Ukraini: tradytsii ta suchasnist (kulturolohichniy kontekst). [Children's Subculture in Ukraine: Traditions and Modernity (Culturological Context)] *Instytut kulturolohii NAM Ukrainy*. (2018) Kyiv: Instytut kulturolohii NAM Ukrainy. [in Ukrainian].
4. Kavun V. (2022) Typolohiia kultur: teoretychnyi analiz. [Typology of Cultures: Theoretical Analysis] *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv*, 1. 47-51. [in Ukrainian].
5. Kiktenko V. (2020) «Shkola Dzhozefa Nidema»: dyskusii navkolo kytaiskoi nauky ta tsyvilizatsii. [“The ‘Joseph Needham School’: Debates on Chinese Science and Civilization] *Kyiv: Instytut skhodoznavstva im. A. Yu. Krymskoho NAN Ukrainy*, 384, [in Ukrainian].
6. Krymskyi S., Pavlenko Yu. (2007) Tsyvilizatsiinyi rozvytok liudstva. [Civilizational Development of Humanity] *Kyiv: Feniks*. 316. [in Ukrainian].
7. Losiev I. (1995) Istoriiia i teoriia svitovoi kultury: Yevropeyskyi kontekst. [History and Theory of World Culture: The European Context] *Kyiv: Lybid*. 224. [in Ukrainian].
8. Sapiha O. (2021) Dytyna-tvorets: novoievropeiska paradyhma kultury dytynstva. [The Child as Creator: The Neo-European Paradigm of the Culture of Childhood] *Chasopys Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy im. P. I. Chaikovskoho*, 1(50). 7-20. [https://doi.org/10.31318/2414-052X.1\(50\).2021.233093](https://doi.org/10.31318/2414-052X.1(50).2021.233093) [in Ukrainian].
9. Ariès P. (1960) L'enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime. [The Child and Family Life under the Ancien Régime] *Paris: Plon*. 479.
10. Brückner P. (1979) Kinder und ihre Feinde. [Kinder und ihre Feinde] *Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag*. 262.
11. Fei X. (1992) From the soil: The foundations of Chinese society. *Berkeley: University of California Press*. 184.
12. Hall E. T. (1976) Beyond Culture. *Garden City, NY: Anchor Press/Doubleday*. 256.
13. Hofstede G. (2001) Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations (2nd ed.). *Thousand Oaks, CA: Sage Publications*. 616.
14. Mead M. (1955) Childhood in Contemporary Cultures. *Chicago: University of Chicago Press*. 516.
15. Rousseau J.-J. (1979) Emile, or On Education. *New York: Basic Books*. 512.
16. Li Xuebin (2021) Cong «Zhongguo shi tongnian» dao «Zhongguo tongnian jingshen». Lun xin shiji yuanchuang ertong wenxue shenmei jiazhi quxiang. [From «Chinese Childhood» to the «Spirit of Chinese Childhood». On the Aesthetic Value Orientation of Original Children's Literature in the New Century]. *Children's Literature Research Center of Zhejiang Normal University*. 11. [in Chinese]
17. Shen Ying (2019) Èrtóng wénhuà de shēngchéng yǔ yǎnjìn. [The Generation and Evolution of Children's Culture] *Pekin, Education Guide*. 8. [in Chinese]

Дата першого надходження статті до видання: 27.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.04.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

